

...és még annyit

Örményországról

A *Lettre* folyóirat felkérésére az „...és még annyit” blogom korábbi, Örményországgal kapcsolatos bejegyzéseit szerkesztettem egybe. Az ott közzölt írásaim szubjektív beszámolók. Számomra az okoz örömet ezek elkészítésében, hogy nem kell kötnöm magam a tudományos közlések objektivitásához, és többnyire magányos utazásaim élményeit ilyen módon sikerül megosztanom.

Én amolyan inverz utazó vagyok. Mivel elmebetegekkel, bolondokkal dolgozom, amikor megjelenek valahol, mindig a dolgok fonákját látom. Történelmi emlékhelyek helyett elmeegógyintézeteket látogatok, amik általában nem szerepelnek a turisztikai kínálatban. A büszke nyertesek helyett mindig az összetört kisembert találok meg, emiatt azonban egy idő után nagyon nehéz megválnom ezektől a helyektől.

Pedig nem túl vonzó jelenetekbe csöppenek. Ápolónők, akik még élére vasalt fehér köpenyt és nadrágot, valamint fitulyát viselnek, szigorú tekintettel felügyelik a pácienseket. Egy elmeegógyintézetben Jereván külterületén a dombtetőn, a háttérben a bibliai Ararát hegy csúcsával. Az étkezdében cserzett arcú, lassú mozgású szikár beteg, piros karszalaggal a karján irányítja az eseményeket. A hierarchia csúcán a főorvos asszony áll. Sárgák az ujjai a nikotintól, fehér köpenyét hanyag eleganciával a vállán tartja, szemüvege fölött néz ránk.

Hellyel kínál, mosolytalanul elénk tesz egy frissen bontott doboz konyakos meggyet, és a tolmáccsal tartva csak a szemkontaktust oroszul kérdezi, hogy a „товариш” honnan jött? Ő még Moszkvában szerezte a diplomáját, ami az itteni

viszonyok között azt jelenti, hogy nyugaton. Az asztalon sárga terítő, elsárgult dossziéból papírok lógnak ki, és hogy a szél el ne vigye őket, nehezként egy szebb napokat is megélt Lenin-szobor van rátéve.

Nem tudja, hogy nagyjából értem a beszédét, kijavítja magát azonnal „господин”-ra, aztán miután a tolmács röviden bemutat neki, még mindig csak vele kommunikálva belekezd mondókájába.

Az egész olyan, mintha Elem Klimov *Hurrá, nyaralunk!* című filmszatírájába csöppennék bele, de a kor, amit Klimov már 1964-ben kifigurázott, itt még egyáltalán nem ért véget.

A polgármester mulat a barátaival

Ülök Vanadzorban (ez egy hegyvidéki település Örményország északi részén) a helyi szálloda halljában, mert csak ott van internet. Ez a kétszintes épület a település legnagyobb és majdnem egyetlen szállodája. Nincs az épületben szinte senki, egyedül nézek farkasszemet a műbőr kanapéról a recepcióval. Fentről az egyik helyiségből azonban hangos zenésző és az ivászat összetéveszthetetlen hangjai szűrődnek le. Néha ez hangosabb, amikor egy pincér kinyitja az ajtót, rohan le kettesével szedve a lépcsőket, eltűnik az egyébként zárva lévő bár ajtajában, és konyakos üvegekkel telepakolva rohan vissza felfelé ugyanúgy kettesével szedve a lépcsőfokokat.

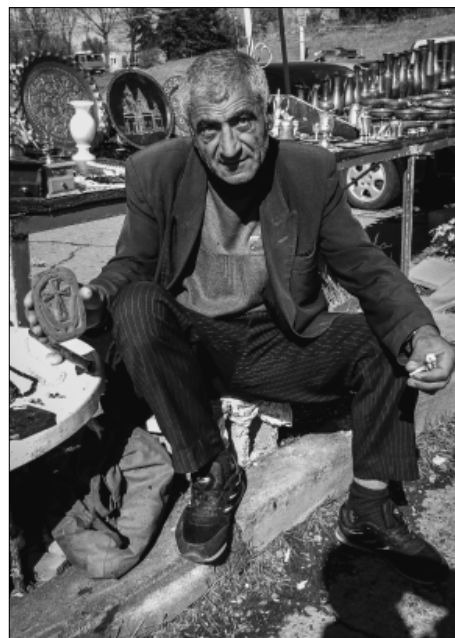
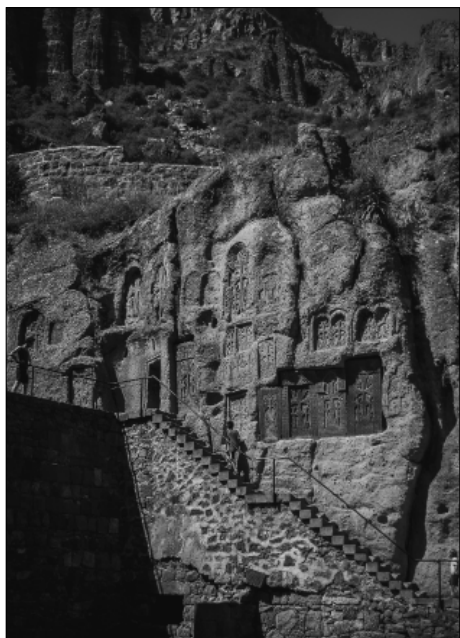
A recepciótól megtudom, hogy a polgármester mulat a barátaival. Övé a szálloda is. Másnap, amikor nyakamba veszem a várost, egyik szememmel azt kutatva, milyen non-profit vállalkozást lehetne itt alapítani, betérünk a település kevés

éttermeinek egyikébe. Nézem az árakat, számolom az asztalokat, kérdezgetem a helyi kollégákat, hogy mekkora a konkurencia. Keserű mosollyal adják tudtomra, hogy itt kávézót nem fogunk nyitni. Az utolsó, aki megpróbálta, pár hónapon belül a városból is távozni kényszerült. A helyi polgármester baráti körébe tartozók egyikének tulajdona. Itt nem tűrik a konkurenciát.

A város tulajdonképpen egyetlen hosszú utca, a szerkezete egy halszálkáéhoz hasonlít, aminek gerincéből sok kis párhuzamos utca nyílik és vezet a hegyek lábához, amik ámulatba ejtően magasodnak a település fölé, körbe mindenfelé. Az egyetlen főutca könyéknyi mély kátyúkkal van tele. Kikerülni lehetetlen, egy szlalom pálya az egész.

Ehhez képest a polgármestert negyedszerre választották meg nemrég. Minden politikai és gazdasági pozíció az övé és a barátaié. Nincs betölthető munkahely a százezres városban, ami ne hozzájuk kötődne, ezáltal nincs ember a településen, aki ne az ő könyörületességükből boldogulna vagy éppen válna földönfutóvá. Kérdezem a helyieket, miért választják meg őt újra és újra. Elmondják, hogy azért, mert az ellenzék töketlen idioták gyülekezete.

Kiderül, hogy az utak karbantartásáért felelős cég, akivel szerződéses kapcsolata van az önkormányzatnak, a polgármester testvéréé. Svájciak hoztak volna technológiát, miképpen kell betonozni a hegyek között úgy, hogy ne legyen minden évszakváltásnál ez a kátyúrengeteg. De akkor nem lenne mit felújítani minden kora tavasszal, az meg jelentékeny bevételtől vágná el a testvéri vállalkozást. Marad tehát a folyamatos kátyúzás.

KALI KINGA: GEGHARD – LÉPCSŐ A SZERZETESK CELLÁHOZ / JEREVÁN LÁTKÉPE AZ ARARÁTTAL, SZERGEJ PARADZSANOV EMLÉKHÁZA ELŐL / KHACSKÁR-ÁRUS A SZEVÁN-TÓNÁL

„Na most ezeket a viszonyokat szorozd fel az egész országra. Így élünk mi itt Örményországban” – mondja a jogász végzettségű helyi kolléga.

Andranik Tevanyan, az örmény Political Economy Research Institute igazgatója a következőképpen jellemzi az örmény gazdaságot:

„Helyben nagy kihívást jelent, hogy a gazdaság szerkezete egyfajta monopóliumra vagy oligopóliumra hasonlít. A rendszer kiiktatta a piaci versenyt.”

Az egész ország gazdasága mára különböző helyi potentátok kezében van, akik rendre a politikai elit lekötelezettjei, vagy fordítva, a politikusok váltak ezeknek a báróknak a lekötelezettjeivé. Érdeemi külföldi befektetés mára nincs is az országban.

Mondjuk örmény is egyre kevesebb.

A rendszer kiiktatta a piaci versenyt

Az emberek ugyanis a lábukkal szavaznak. Már húsz éve teszik ezt, így mára oda jutottak, hogy abbahagyták a népszámlálást. Politikailag elég nehéz azzal mit kezdeni, hogy a 15 milliós örménységből mára becsült adatok szerint 2,9 millió lakik az országban. Minden választás után százszázalagos nagyságrendben kelnek útra emberek. Jórészt a fiatalok. Számukra inkább ez testesíti meg a szabad választást. Bármikor el lehet menni.

A gazdaság mára, már ami a lakosság megélhetését illeti, ennek a hatalmas diaszpórának a hazautalásaiból él. Ennek eredménye persze az, hogy az a képlet, miszerint a jövedelmekből beszédett adóbevételek újraelosztásából működtetnek nagy társadalmi rendszereket, egyszerűen nem működik. Nincs is olyan Örményországban, hogy társadalombiztosítási rendszer. Ki lehet fizetni a vakbélműtét költségét, vagy meg is lehet halni. Magánügy.

Milyen az a lelkület, ami 20 éve ezek között a viszonyok között él?

Lehet keresni bejelentett állásban átlagosan 20 ezer forintot. Senki nem ebből él, hanem a hazautalásokból. Lehet szaftos politikai vicceket mesélni. Mikor először hallottam ilyet, olyan déja vu élményem volt, hogy még gyerekkorom vasárnapi húsleveseinek illata is előjött.

„Az amerikai elnök, az orosz elnök és az örmény elnök megjelennek Isten színe előtt. Kérdezi az amerikai elnök:

– Mondd Uram, mikor lesz a mi országunk végre igazán, de igazán gazdag?

– 5 év múlva fiam.

– Jujujujuj, – fakad sírva az amerikai elnök.

– Az nem jó, mert nálunk 4 év múlva lesznek a választások.

– És mi, Uram? – Kérdezi az orosz elnök. – Mi mikor leszünk gazdagok?

– Ti 25 év múlva. . .

– Jujujujuj, – fakad sírva az orosz elnök. – Az nem jó, mert addigra én már élni sem fogok.

– És mondd csak, Uram: Mi örmények mikor leszünk végre gazdagok?

– Jujujujuj, – fakad sírva az Isten.”

Érdeemes megfigyelni, miként lehet még így is fogva tartani és ebben az állapotban évtizedekig sanyargatni emberek millióit.

Alaphelyzet a megfélemlítés, az állandó függés, a reménytelen kiszolgáltatottság érzése. Nem tilos a kritika. Lehet ellenzéki sajtó is. De az ellenzék vagy még a kormánynál is vérmesebb nacionalistákból áll, akik mindent és mindenkit gyűlölnek, vagy erőtlen intellektuális tanulmányírogatók. Szoktam látni tüntetéseket Jerevánban. 22-en vonulnak zászlókkal hangosbeszélőbe skandálva. Elmennek az operaház környéki éttermek mellett, két rendőr unottan kíséri őket, az emberek meg pár másodperc után visszahajolnak dolmájuk maradvékát megenni az étterem teraszán.

Az ellenzékieknek állás nem jut, pár nyugati szervezet tartja el őket.

De a megfélemlítés még kevés. Abban nem lehet hosszú ideig élni, abból előbb-utóbb forradalom lesz. A legjobb módszer a folyamatos ellenségkeresés, amivel egyúttal az ország szorult helyzetét, nélkülözését is magyarázni lehet. Ellen-ségből nincs hiány Örményországban. Ott vannak mindjárt a törökök, akiknek keleti határa alig pár kilométerre van Jerevántól, de az a határ évtizedek óta le van zárva, mivel a törökök nem hajlandók elismerni a múlt század eleji népirtást, aminek milliányi örmény esett áldozatul.

Ha ez nem lenne elég, (és nem elég), akkor ott vannak mindjárt az azeriek. Jellemző módon a jelenlegi örmény elnök és közvetlen környezete abból a karabahi térségből származik, ami az örmény-azeri konfliktus forrása volt a 90-es évek elején. Az örmény elnök a hős karabahi győztes szerepében tetszeleg, ami az ő értelmezésükben az elnök hatalmának megkérdőjelezhetetlenségét jelenti. Aki az ő hatalmát kezdi ki, az a karabahi győzelmet kezdi ki.

Az ország egy skanzen, gyönyörű templomokkal

Az ország egy skanzen, gyönyörű templomokkal, terebélyes Volgákkal kanyarogva a hatalmas hegyek között. A térség Svájca lehetne. Az örmények többsége minimum két, de inkább három nyelven folyékonyan beszél (örmény, orosz, angol). Akik kiköltöznek az USA-ba, Franciaországba, a Közel-Keletre, általában jómódúakká válnak, végeláthatatlanul lehet sorolni a világhírű örmény sakkozót, énekest, modellt, építész, üzletembert, kereskedőt. Ezeket fejből, haptákban sorolják, mint nálunk a Nobel-díjasokat. És ott is igaz, hogy egy se otthon érte el ezeket a sikereket. Otthon lehetett volna cipőtisztító a vanadzori polgármester hivatala előtt.

A Kaukázus környékén kicsit úgy élnek, mintha a *Trónok Harcából* léptek volna ki. Vagy mintha róluk formázták volna a regényt. Számomra kicsit patetikusan, sőt naivan, de mégis létezik ott egy nagyon erős erkölcsi tartás, fontos a morál, ősi hagyományok élnek tovább a modern mindennapok ceremóniáiban is. Ilyen szokás az étkezések előtt mondott hosszú tósztok, a vendég tisztelete, a vendég sérthetetlensége. A mély, sok torokhangból álló nyelvükön jönnek a nagy szavak, áradó érzelmek. Hatalmas tálak, sajtokkal, hússal, tejföllel, a sajátos palacsintaszerű lapos kenyérral.

Egyszerre gyönyörű és ijesztő. Mintha megállt volna az idő. Az összes addigi idő. Itt még érintetlenül állnak római kori templomok, és UAZ parkol a ház előtt. Mindig van egy nekilendülés. Olykor maguktól, olykor kényszerből hazajönnek emberek a diaszpórából. Legutóbb Szíriából érkeztek sokan a polgárháború elől menekülve. A nyár végén jártam Jerevánban, és tele volt a város egy korábban itt sosem látott közel-keleti hangulattal. Új életet leheltek a visszatért örmények a városba, de az egész rendszeren ők sem találnak fogást. Többségük amint teheti, máshová megy. Örményországban maradnak a hegyek.

